

Για την ιστορία της στρατιωτικής τεχνολογίας

Το 1958 ιδρύθηκε στις ΗΠΑ η Society For The History of Technology, ως συλλογικό όργανο της έκφρασης των επιστημόνων που ασχολούνται με την ιστορία της τεχνολογίας. Επιστημονικό δελτίο της SHOT είναι το περιοδικό *Technology and Culture*, που εκδίδεται απ' το 1959 μέχρι σήμερα, συγκεντρώνοντας δημοσιεύσεις προερχόμενες και απ' τις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Για ιστορικούς λόγους η αναζήτηση μιας θέσης ανάμεσα στους ερμηνευτές της ιστορίας της τεχνολογίας ήταν από παλιά αντικείμενο φιλονικίας στην αμερικανική κοινωνία. Ως διεκδικητές μιας τέτοιας θέσης, παρουσιάζονται μεταξύ άλλων, μεγάλες εταιρείες και πολυεθνικές που θέλουν να προβάλλουν μια θετική εικόνα του τεχνολογικού τους παρελθόντος, κρατικοί φορείς, ΜΜΕ, κοσμητόρες μουσείων και φυσικά (στις ΗΠΑ), οι Ένοπλες Δυνάμεις. Κυκλοφορεί επίσης μια πληθώρα από εκλαϊκευμένες εκδόχες της ιστορίας της τεχνολογίας που προορίζονται για μαζική κατανάλωση και στηρίζονται κατά ένα μέρος σε χορηγίες εταιριών.

Παρ'όλο που είναι γέννημα - θρέμμα μιας, κατά γενική ομολογία, ώριμης τεχνολογικά κοινωνίας, οι βορειοαμερικανοί επαγγελματίες ιστορικοί της τεχνολογίας προσημούν να αυτοχαρακτηρίζονται ως μια περιθωριακή επιστημονική κοινότητα στην οποία περισσότερο από κάθε άλλη ιστορική ειδικότητα, οι ασχολούμενοι με την ιστορία της τεχνολογίας μιλούν και γράφουν ο ένας για τον άλλον¹.

Μέσα και γύρω απ' τους κόλπους αυτής της κοινότητας έχει αναπτυχθεί μια πολύ γόνιμη συζήτηση για το τεχνολογικό φαινόμενο, η οποία μάλλον έχει αναζωογονήσει τις αντίστοιχες αναζητήσεις στην Γηραιά Ήπειρο². Βασικό γνώρισμα αυτής της σχολής είναι η εν-

Ελληνικά αεροπλάνα στο Μικρασιατικό μέτωπο

σωμάτωση της υπό μελέτην τεχνολογίας, σ'ένα ευρύτερο πολιτισμικό - κοινωνικό πλαίσιο. Η γοητεία και η δυσκολία αυτής της προσέγγισης έγκειται στο ότι η μονάδα εστίασης, το πλαίσιο, ο τρόπος ένταξης σ'αυτό, η όλη σύνθεση επαφίονται στην κρίση και στις ικανότητες του ερευνητή. Το ίδιο και πιθανές πιο μεγαλόπνοες επανεντάξεις και γενικεύσεις στους καμβάδες της βιομηχανικής, οικονομικής, πολιτισμικής ιστορίας. Οι πιο φιλόδοξοι προσύλητοι αυτής της σχολής είναι ελεύθεροι να προσεγγίσουν τα αντικείμενα μελέτης τους με όρους δικτύων (μεταφορών, τηλεπικοινωνιών, ηλεκτροπαραγωγής, τηλεματικής κλπ). Όπως γίνεται αμέσως κατανοητό με βάση αυτή την προσέγγιση, η απόσταση που χωρίζει την διατύπωση πρωτότυπων απόψεων από την διατύπωση απίστευτων κοινοτοπιών ή απλών ευφυολογημάτων, καθίσταται πολύ μικρή. Επίσης, τέτοιες προσεγγίσεις είναι απ' τη φύση τους διεπιστημονικές, πολλαπλά γνωστικά πεδία διεμβολίζονται κάθετα και οριζόντια. Ένα κείμενο που θέλει ν' ανήκει στο πεδίο της ιστορίας

της τεχνολογίας θα τύχει της προσοχής και της κριτικής ειδικών με πολυποικίλες βασικές εκπαιδευτικές και εξειδικευμένες. Γι' αυτούς τους λόγους, η επιστημονική παραγωγή σ'αυτόν τον τομέα παραμένει περιορισμένη σε σχέση με τους πιο παραδοσιακούς κλάδους ιστορίας, ενώ στην Ευρώπη, μόλις πρόσφατα, αρχίζει να κατακτά την επιστημονική του νομιμοποίηση.

Σύμφωνα με τον ανεπίσημο (;) ιστορικό της SHOT, τον John Staudenmaier, οι ιστορικοί της τεχνολογίας ασχολούνταν (μέχρι και την δεκαετία του 80) παραδοσιακά με τέσσερις θεματικές ενότητες : την τεχνολογική δημιουργικότητα, τη σχέση μεταξύ τεχνολογίας - επιστήμης, το λεγόμενο αμερικάνικο σύστημα παραγωγής και τον ηλεκτρισμό. Στις πέντε καινούργιες ερευνητικές κατευθύνσεις που τότε ο Standemeier διέκρινε ότι θα απασχολούσαν μελλοντικά την έρευνα, συμπεριέλαβε και την μελέτη της ιστορίας της στρατιωτικής τεχνολογίας³.

Πράγματι, την δεκαετία του '80

1. Πρόταση που προέρχεται από ανακοίνωση του ιστορικού Glenn Porter στην 22η ετήσια συνάντηση της SHOT το 1979. Βλ John M. Staudenmaier *Technology's Storytellers: Reweaving The Human Fabric*, Cambridge, Massachusetts 1985, σ. 165.
2. Μια απόπειρα παρουσίασης των τάσεων της αμερικανικής ιστοριογραφίας της τεχνολογίας, βασισμένη κυρίως στα γραπτά του Staudenmaier επεξεργήθηκε στο: Δ. Βογιατζής, Πρόσφατες Τάσεις στην Ιστορία της Τεχνολογίας στις ΗΠΑ, *Futura 8* (Άνοιξη-Καλοκαίρι 2002) σσ. 89-98.
3. J. Staudenmaier, "Recent Trends in the History of Technology, *American Historical Review* 95 (Ιούνιος 1990): 717.

του
Δημήτρη
Βογιατζή
Υ.Δ. Ε.Μ.Π./
Πανεπιστημίου
Αθηνών

παρατηρούμε μια έκρηξη στις δημοσιεύσεις που αφορούν την στρατιωτική τεχνολογία⁴. Εκ των υστέρων, η άνθηση αυτή ίσως να μην ήταν άσχετη με την αναζωπύρωση του Ψυχρού Πολέμου και την αύξηση των αμυντικών δαπανών. Παρ' όλο που οι σχέσεις μεταξύ στρατιωτικού τομέα, εκβιομηχάνισης και τεχνολογίας έχουν ήδη επισημανθεί από τον Max Weber και τον Lewis Mumford, το συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο ήταν παραμελημένο.

Ακριβώς επειδή η "δυτική" βιβλιογραφία, απ' την αναγέννηση και μετά, περιλαμβάνει χιλιάδες τόμους για όπλα, το πεδίο παραμένει λόγω του εύρους του δύσκολα προσδιορίσιμο μέχρι σήμερα. Ένα από τα επιτεύγματα της παραγωγής της δεκαετίας του '80 ήταν το να έβγαλε μια τάξη στους πιθανούς τρόπους προσέγγισης, οι οποίοι κινήθηκαν γύρω από δύο άξονες: το "στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα" και τις "στρατιωτικές" επαναστάσεις. Η πρώτη εξετάζει το πώς οι σχέσεις μεταξύ στρατιωτικής γραφειοκρατίας, πανεπιστημίων, παρεχόμενων πατάσεων και τεχνικών χαρακτηριστικών συγκεκριμένων τεχνολογιών, διαμόρφωσαν αυτό που ο πρόεδρος Eisenhower ονόμασε "στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα" στην απο-

χαιρετιστήρια ομιλία του, το 1961. Στον κλασικό, σήμερα, τόμο που επιμελήθηκε ο Merrit Roe Smith⁵, διαφαίνεται ξεκάθαρα η πρώιμη στρατιωτικοποίηση της τεχνολογίας εργαλειομηχανών στις ΗΠΑ, το πρώτο μισό του 19ου α. Η αναζήτηση των στρατιωτικών αρχών για όπλα με πλήρως εναλλάξιμα ανταλλακτικά, οδήγησε στην κατασκευή εργαλειομηχανών με αντίστοιχες δυνατότητες μαζικής παραγωγής τεχνολογίας, η οποία διείσδυσε σταδιακά σ' όλη τη βιομηχανία μετάλλου και μέσω ραπτομηχανών, γραφομηχανών, ποδηλάτων, κατέληξε στα αυτοκίνητα. Πολυάριθμες μελέτες έχουν γραφεί επίσης, για την δραστηκή σχέση προηγμένης επιστημονικής έρευνας και στρατιωτικών αρχών, της οποίας απώτοκα είναι τα περισσότερα είδη υψηλής τεχνολογίας.

Η δεύτερη ερευνητική προσέγγιση αφορά την υιοθετημένη εμφάνιση αλληπάλληλων "στρατιωτικών επαναστάσεων" μεταξύ 17ου-19ου αιώνας, οι οποίες εξηγούν την επιτυχημένη και εν πολλοίς βίαιη επιβολή του "Δυτικού" πολιτισμού, δηλαδή τον «θρίαμβο» της αυτοκρατορίας στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη.

Αν υπάρχει μια γενική συμφωνία, είναι ότι η πρώτη επανάσταση ταναζέται

με την εισαγωγή της πυρίτιδας και η τελευταία με την εισαγωγή των ραβδωτών, μαζικά κατασκευασμένων, τυφεκίων. Κατά τ' άλλα, οι εκπρόσωποι αυτής της τάσης, με πιο γνωστό τον William McNeill⁶, καταφεύγουν σε μεγάλης κλίμακας (λόγω εύρους χρονικής περιόδου) γενικεύσεις και δεν καταλήγουν σε γενικής αποδοχής συμπεράσματα.

Οι απόψεις τους στα δυτικά περιοδικά στρατιωτικής ιστορίας, προκάλεσαν έντονες συζητήσεις και οδήγησαν στην κατασκευή όρων όπως Νέα Στρατιωτική Ιστορία (σ' ανάθεση με την Ελλάδα, όπου η στρατιωτική ιστορία επαφίεται σ' ερασιτέχνες, η στρατιωτική ιστορία στις Αγγλοσαξωνικές χώρες και στην Ευρώπη, θεωρείται ένας πολύ παραδοσιακός και αξιοσέβαστος τομέας έρευνας, ο οποίος χάρει μεγαλύτερης υπολήψεως και δημοσιότητας απ' ό,τι, λόγω χάρη, η ιστορία της τεχνολογίας).

Τέλος, μνεία πρέπει να γίνει και στους φορείς που ασχολούνται με την ιστορία της στρατιωτικής τεχνολογίας. Εκτός απ' την ομάδα ειδικών ενδιαφερόντων (SiG), που λειτουργεί στα πλαίσια της SHOT υπάρχουν και χιλιάδες μουσεία. Τα καλύτερα απ' αυτά, όπως αυτό του Smithsonian Institution στις ΗΠΑ, το Science Museum, το Imperial War Museum στη Μ. Βρετανία, ακολουθούν και απτά την τάση για μια συνολική ενσωμάτωση της στρατιωτικής τεχνολογίας στο γίνεσθαι της εποχής της, τόσο με τα εκθέματα όσο και με τις εκδόσεις τους.

Επίσης, διαθέτουν μεγάλες συλλογές τεκμηρίωσης, φωτογραφίες, τεχνικά σχέδια, αρχεία εταιρειών που έχουν διαλυθεί κλπ.) οι οποίες είναι προσιτές στους ερευνητές.

Όσον αφορά την Ελλάδα, απ' την σκοπιά της ιστορίας της στρατιωτικής τεχνολογίας, τόσο ο 19ος αιώνας όσο και ο 20ός, είναι Παρθένοι Νήσοι. Μένει ν' αποδειχθεί αν ο επίδοξος εξερευνητής τους θα έχει την τύχη του δρος Λίβινγκστον, του Ροβινσώνας Κρούσου ή του Συνταγματάρχη Φώσσετ.

4. Alex Roland, "Technology and War: The Historiographical Revolution of the 1980's" *Technology and Culture* 34 (Jan. 1993): 117-134.
5. Merrit Roe Smith (ed), *Military Enterprise and Technological Change, Perspectives of the American Experience*, Cambridge, Massachusetts, 1985.
6. William H. McNeill, *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force and Society since A.D. 1000* (Chicago: University of Chicago Press, 1989).